

Hvad eller va?

Indholdsgenkendelse af meget bogstavnær og mindre bogstavnær udtale i dansk mediesprog

AF MICHAEL EJSTRUP OG JONAS NYGAARD BLOM

Abstract

Udtalen i de danske medier er i de seneste år blevet stærkt kritiseret. Lyttere og seere har klaget over, at de ikke kan høre, hvad der bliver sagt, og sprogforskere har hævdet, at 'stavelseskanibalisme' har ført til uforståeligt mumledansk. I denne artikel fremlægger og analyserer vi resultaterne fra lydssurvey-testen "Kan du forstå, hvad jeg siger?" (n = 8.213 respondenter). Resultaterne viser, at bogstavnær udtale generelt set er lettest at forstå, men samtidig, at de fleste respondenter problemfrit forstår den mindre bogstavnære udtale, og at det især er under særlige semantiske og pragmatiske omstændigheder, der er større forskelle i forståeligheden.

Forståeligt dansk

Hvordan skal journalister tale, så folk forstår dem? Det spørgsmål har mange forsøgt at besvare de seneste år – på redaktionerne, i debatsektionerne og på universiteterne (Lund, 2008; Davidsen-Nielsen, 2008; Skyum-Nielsen, 2008a-e). Det er et væsentligt emne, da effektiv journalistik forudsætter, at modtagerne uden besvær forstår, hvad der bliver sagt.

De fleste svar bygger på overleverede og erfaringsbaserede opfattelser af og personlige holdninger til, hvordan forståeligt

og godt mediedansk lyder. Få har undersøgt, hvad der er svært, og hvad der er let at forstå for lytterne og seerne (Poulsen, 1988, 1992 som eneste egentlige danske undtagelse), og kun én undersøgelse har indtil videre forsøgt at kaste lys over, hvilken effekt dansk udtale har på forståelsen (Schüppert m.fl., 2012). Det betyder, at udtalen i de danske medier i vid udstrækning har været og fortsat er institutionelt normeret ud fra, hvad man *tror*, der virker bedst, og at journalisternes speaktræning i et vist omfang er baseret på formodninger om, hvad der foregår i ørerne og hovedet på lytterne og seerne.

Denne artikel bryder med traditionen for formodningsbaserede vurderinger af, hvordan modtagerne forstår talt dansk i radioen, på tv og på nettet. Med afsæt i resultaterne fra lydsurvey-testen "Kan du forstå, hvad jeg siger?" (gennemført på videnskabs.dk i efteråret 2013) vil vi her undersøge, hvilken forskel – om nogen – det gør for lytternes og seernes forståelse af indholdet i tale, om journalister og andre sprogbrugere i medierne bruger meget bogstavnær eller mindre bogstavnær udtale. Emnet er altså den stærkt kritiserede udtale i medierne – af sprogkommentatorer beskrevet som uforståelig 'stavelseskannibalisme' (Skyum-Nielsen, 2008a; Blom, 2010¹) og 'mumledansk' (Lund, 2008; Davidsen-Nielsen, 2008).

Resultatet af undersøgelsen har relevans, ikke blot for forskningen i mediesprog, fonetik og talepædagogik, men også for udviklingen af den journalistiske praksis og for forståelsen af vores sprogsamfund som helhed.

Det er ikke gratis, når journaliststuderende og public service-journalister undervises i at tale på en hensigtsmæssig måde i medierne. Det er derfor vigtigt, at speaktræning er baseret på *viden* om, hvordan seerne og lytterne forstår sproget, og ikke på *formodninger* eller hævdunden tradition. Ellers risikerer universiteter, højskoler og public service-medier at bruge borgernes penge på noget, der måske ingen effekt har – eller værre endnu: giver den stik modsatte effekt af det ønskede.

Samtidig er det vigtigt at få undersøgt, hvordan udtalen påvirker seerne og lytterne, så medierne ikke på et udokumenteret grundlag regulerer udtalen i en bestemt retning.

Resultaterne kan desuden være med til at styrke eller svække de spekulative hypoteser om, at lydudviklingerne i dansk skulle

være ”farlige for danskernes (fremtidige) sproglæde og samforståelse” (Skyum-Nielsen, 2008a: 346).

Og endelig vil undersøgelsen kunne hjælpe journalister – og andre (professionelle) sprogbrugere – i deres daglige brug af mundtligt dansk. En bedre forståelse for, hvad andre har let eller svært ved at forstå, gør det muligt at kommunikere mere effektivt.

Baggrunden for undersøgelsen

”Måske er det vigtigste enkeltproblem i det danske sprog (og DR’s brug af det) ganske enkelt utydelig udtale” (Møllerup, 2008). Sådan konkluderede DR’s lytter- og seerredaktør, Jacob Møllerup, i 2008 efter flere år i træk at have modtaget henvendelser fra lyttere og seere, der havde svært ved at forstå, hvad der blev sagt i DR’s udsendelser – især i de populære danske serier.²

Den vurdering stod han ikke alene med. Peder Skyum-Nielsen, tidligere professor i mediesprog ved Center for Journalistik ved Syddansk Universitet, kritiserede i samme periode udtalen i medierne og ofte i skarpe vendinger. I bøgerne *Vellyden* (2003) og *Godt dansk* (2008) argumenterer han for, at ”stavelseskannibalisme”, ”r-død”, ”forsvindende småord” og ”flerordstab” kan gøre det svært eller umuligt at forstå, hvad journalisterne siger i radio og tv; en opfattelse, han også har givet udtryk for i kronikker og interview (2008b, 2008c, 2008d, 2008e) med illustrationer af omfattende stavelses- og ordsvind i medierne, sådan som han selv har hørt og opfattet dem, for eksempel *daugørnvis* (det afgørende bevis) og *dåvajsgeng* (der er overvejelser i regeringen).³ Den mest effektive løsning på problemet er ifølge Skyum-Nielsen at artikulere mere bogstavnært og tage alle stavelser med i ordene (2008a: 356).

Andre fremtrædende sprogkommentatorer har også givet udtryk for, at den utydelige udtale i medierne skaber problemer, men har samtidig indvendt, at det ikke er nogen realistisk løsning at opfordre folk til at tale mere bogstavnært (Lund, 2008; Davidsen-Nielsen, 2008). De mener i stedet, at udtalen i medierne bør være kendetegnet ved en distinkt naturlig udtale, der

er tilpasset talesituationen – uden dog at anvise, hvorledes den ønskede udtaleform skal lade sig praktisere.

Ikke desto mindre har DR i sin sprogpolitik fra 2009 fulgt Skyum-Nielsens advarsler samt ordvalg og understreget, at DR's journalister skal undgå "stavelseskannibalisme, forkert vokal-farve og mudrede konsonanter" (DR, 2009: [3]).

Forskningsoversigt

I modsætning til Jacob Møllerups udmeldinger har den første regulære undersøgelse af seernes og lytternes holdninger til DR's sprogbrug for nylig vist, at hovedparten af seerne og lytterne (n = 1005 respondenter; repræsentativt fordelt på befolkningen) mener, at de har let ved at høre og forstå, hvad der bliver sagt i DR's programmer (Thøgersen, 2013: 20). Så selvom nogle tidligere har klaget over udtalen, mener *flertallet* altså tilsyneladende ikke, der er et problem.

Forskning i dialekter har dog tidligere vist, at folk kan svare én ting, når man spørger dem direkte om deres holdninger til sprog, og noget andet, når man spørger dem indirekte (Hyttel-Sørensen, 2009). Der må derfor supplerende undersøgelser til for at finde ud af, hvad lytterne og seerne underbevidst mener – og endnu vigtigere: hvad de rent faktisk hører og forstår. Det sidste er denne artikels ærinde.

Schüppert m.fl. (2012a og 2012b) har samtidig stået for den første egentlige test af udtalevariationers effekt på ordgenkendelse i dansk. De har testet 42 gymnasieelevers genkendelse af indholdsord i semantisk uforudsigelige sætninger som for eksempel *en turist regner efter en intellektuel effekt*. Sætningerne blev udtalt hurtigt og bogstavnært, hurtigt og reduceret, langsomt og bogstavnært, langsomt og reduceret. Resultaterne viser, at langsom og bogstavnær udtale er lettest at forstå, mens hurtig og bogstavnær udtale er sværest at forstå. Forholdet mellem hastighed og artikulation synes altså at spille en vigtig rolle.

Skeler man til udlandet, har undersøgelser af lydændringer i andre sprog desuden vist, at det er sværere for modtagerne at genkende ord med 'reduceret' udtale end ord med 'ureduceret'

udtale, når ordene gengives uafhængigt af kontekst (Ernestus og Baayen, 2007; Janse, 2004; Ranbom og Connine, 2007).

Ernestus m.fl. (2002) har i forlængelse heraf dokumenteret, at ekstremt 'reducerede' former af hollandske ord – f.eks. [n'tyk] for *natuurlijk* (naturligvis) – bedst forstås, hvis de er sat ind i deres fulde fonetiske, syntaktiske og semantiske kontekst. Især den fonetiske kontekst i talestrømmens høje frekvensområde spiller en vigtig rolle for ordgenkendelse, hvad der gør det svært for folk med nedsat hørelse at forstå ekstremt 'reducerede' former (Janse og Ernestus, 2011).

Det er dog fortsat uvist, hvor hyppigt og i hvilket omfang radikalt 'reduceret' udtale af ord og meningshelheder forekommer i de danske medier. Med undtagelse af Skyum-Nielsens excerperede eksempler⁴ findes der intet empirisk belæg for, at danske journalister skulle 'reducere' i ekstrem grad i forhold til meget bogstavnære former. Hansen (2012) kommer tværtimod frem til den modsatte konklusion.

Vi ved til gengæld, at oplæsningen i Radioavisen er blevet mindre distinkt fra 50'erne og frem til 00'erne (Heegård og Thøgersen, 2012). Det kan være udtryk for, at speakerne førhen artikulerede omhyggeligt, og at de mumler mere i dag, men det kan ligeså vel være udtryk for, at speakerne førhen talte særdeles bogstavnært i et formelt stilleje, mens de i dag udtaler ordene på en måde, der minder om virkelighedens hverdagssnak uden for DR-studierne. Resultaterne må derfor sættes i forhold til samfundets generelle sprogudvikling, som har betydet omfattende lydændringer i perioden (Brink og Lund, 1975; Schachtenhaufen, 2013).

En undersøgelse af udtaleudviklingen i Radioavisen fra 1944 til 2010 (Larsen, 2010) har vist, at sprogudviklingen i DR ser ud til at følge samfundets, men at udtaleændringerne indtræder mere abrupt og på et senere tidspunkt, der korrelerer med ændringer i DR's sprogpolitik/-holdninger. At radioværterne udtalte ordene anderledes i 1950 end i dag, er derfor helt forventeligt, når man sætter det ind i en samfunds- og sproghistorisk ramme.

Historien bag lydændringerne

Lydændringerne i dansk talesprog er ikke noget nyt fænomen. Vi har gennemført dem i over tusind år, først og fremmest i form af den urnordiske synkope, dvs. bortfald af ubetonede vokaler. Eksempelvis hed en ulv på urnordisk (i rekonstrueret form) **wulfa*, men det ændrede sig i den oldnordiske/norrøne periode til *wolfr/wulfr* med bortfald af den ubetonede vokal (Karker, 1993: 29). Hvis vi er stavelseskannibaler i dag, var vores forfædre det altså også.

Dertil kommer, at dansk langt fra er det eneste sprog, der er ramt af lydændringer. Det er veldokumenteret, at andre sprog, f.eks. engelsk, hollandsk og fransk, også er præget af mindre bogstavsnære former i daglig spontan tale (Ernestus og Warner, 2011: 253-254). Og rejser man væk fra vores indoeuropæiske sprogstamme, kan man eksempelvis høre finnerne sige [nik] for *niinku* 'ligesom' og koreanerne [sompoda] for *saenggakp'oda* 'end forventet' (ibid.).⁵

Samtidig har dansk fra 1100-tallet og frem undergået en lang række vokal- og konsonantændringer (Skautrup, 1944-1970; Karker, 1996). Det har blandt andet ført til, at flere tryksvage vokaler har forandret sig til den ubetonede e-vokal [ə], også kaldet schwa, og derefter er smeltet sammen med en foregående vokal eller klangfyldig konsonant (assimilation); et eksempel er ordet *gade* ['gæ:ðə], der i dag udtales ['gæ:ð:] i spontan tale på standarddansk, og som er yderligere 'reduceret' på fynsk ['gæ:(j)]. Om vi så skal regne med en eller to stavelser i de moderne udtaleformer, skal vi lade ligge til fremtidig forskning.

Gennem yderligere reduktion og vokalisering af en række konsonanter har dansk fået det særlige kendetegn, man kalder for vokalgrød med en kritisk term. Det ser man for eksempel i sætningen *Der er gået en uge, uden jeg har hørt fra ham*, hvor ordkombinationerne *der er, jeg har* og *uge uden* smelter sammen i vokalsekvenser som ['da:], ['ja:] og ['u:uð:n] i spontan tale. Der er blevet spekuleret i, om de deraf afledte stavelsesgrænser, som ikke stemmer overens med skriftsprogets traditionelt (kanonisk) opsatte stavelsesstrukturer, gør det svært for indvandrere og børn at lære dansk (Grønnum, 2003; Bleses m.fl., 2011).

Lydændringerne i moderne dansk er behandlet indgående i Schachtenhaufen (2013). Her påvises det, at ubetonede ord 'reduceres' mere end betonedede, at grammatiske småord er meget tilbøjelige til reduktion, og at indholdsord er mere tilbøjelige til reduktion, når de er grammatikaliserede, som fx i faste udtryk: *i virkeligheden*, *i tvivl om* mv. Samtidig dokumenteres det, at funktionelle og ekstralingvistiske forhold også spiller ind på udtalen: Hvis et ord er i fokus, udtales det mere distinkt. Det samme gør sig gældende for ord, der nævnes første gang i en samtale – dog kun, når ordene henviser til noget konkret i samtalen. Derudover viser resultaterne, at distinkthedsniveauet er stort set ens, når to personer taler sammen, men at distinktheden ændrer sig, når der tales på tværs af dialoger.

Distinkthed styres altså tilsyneladende til en vis grad af pragmatiske omstændigheder i talesituationen og muligvis også af kognitive forudsætninger. Denne pointe understøttes af Pharao (2010), der har påvist, at [w]-bortfald i dansk er mere hyppig i højfrekvente ord end i lavfrekvente. Studier af schwa-bortfald i amerikansk (Bybee, 2002: 40-42) har dokumenteret det samme: Der er større tendens til bortfald i højfrekvente ord end i lavfrekvente.

Dansk talesprog har altså udviklet sig i en retning, hvor lyde fra tidligere sprogstadier ikke længere udtales, selvom de i nogle tilfælde fortsat bogstaveres. Nyere udtaleændringer skabt af for eksempel *schwa*-assimilation afspejles til gengæld kun i ringe grad i vores officielle måde at stave på. En meget bogstavnær udtale stemmer derfor i *mange* tilfælde ikke overens med, hvordan danskere i almindelighed taler.

Begrebet reduktion

Vi stiller os i denne artikel kritiske over for begreberne 'lyd-reduktion' og 'stavelsestab'. Termerne præsupponerer, at noget er forsvundet i udtalen, som 'normalt' er der. Men den eneste måde, man kan tale om dette noget på, er ved at anlægge et diakront perspektiv eller ved at antage, at skriftsproget – eller en kanonisk udgave af talt standarddansk – kan fungere som objektiv rettesnor for, hvilke og hvor mange lyde der *er* eller retmæs-

sigt bør være i ord. Den version af virkeligheden kan kritiseres for at være en akademisk konstruktion. Et eksempel illustrerer her problemet:

Når vi i daglig tale taler om vejrmanden på tv og siger [metʁo'loʔ]⁷, [metegʊ'loʔ] eller [meteo'loʔ] for *meteorolog*, har vi ikke 'reduceret' noget, selvom det på papiret ser ud, som om der er flere lyde, der er gået tabt. Vi udtaler bare ordet, som vi plejer at gøre det, øjensynlig uden at tænke nærmere over det. At vi – måske – engang har lært, at man bogstaverer ordet på en anden måde, betyder blot, at vi er blevet skolet til at *tilføje* ekstra bogstaver i vores skriftsprog, som vi normalt ikke udtaler i hverdagen. Og at ordet historisk set er lånt fra græsk, *meteoros*, og derfor i sin oprindelige form må formodes at have haft en anden stavelsesstruktur, har kun akademisk interesse. Det aner de færreste sprogbrugere noget om, tør vi godt konstatere uden forbehold.

Vi mener derfor, at det i flere tilfælde er nødvendigt at vende rammen på hovedet og tale om lyd*tilføjelser* i den meget bogstavnære udtale frem for lyd*reduktioner* i den hverdagslige (mindre bogstavnære) udtale. På den måde bliver hverdagens udtale det "normale", mens den meget bogstavnære formelle udtale "afviger". For eksempel afviger udtalen ['hunʔən] fra den måde, vi normalt taler om *hunde* på i bestemt form ental. I moderne talt dansk kan det (vist) kun hedde ['hunʔn] med schwa-assimilation (Schachtenhaufen, 2010: 65).

Vores opfattelse stemmer overens med, at vi lærer det talte sprog og dermed udtalen af ordene meget tidligt i livet, og først senere tilegner vi os med (megen) møje det skriftlige tegnsystem, der i dansk retskrivning ikke er en fonetisk gengivelse af, hvordan ord bør/skal udtales, og hvor mange lyde der er/skal være i dem (se dog Juul 2012 og Thomsen 2012). Når begrebet 'reduceret' herefter optræder i artiklen, skal det derfor forstås som *en udtale, der fremstår 'reduceret', når man sammenligner den med meget bogstavnær udtale, men som ikke nødvendigvis er udtryk for nogen reduktion i moderne talt dansk.*

Sigte og afgrænsning

I modsætning til Schübbert m.fl. (2012) er formålet med denne undersøgelse at teste danskernes betydningsgenkendelse af meget bogstavnær og mindre bogstavnær udtale i en sætnings-kontekst, der semantisk-funktionelt set giver mening. Journalister og andre med taletid i medierne formulerer sig normalt ikke i 'nonsens-sætninger', så for at komme frem til valide resultater har det derfor været både naturligt og nødvendigt i dette projekt at lade testordene indgå i en meningsgivende fonetisk, syntaktisk og semantisk sammenhæng.

Vi har dog fravalgt at undersøge forståelsen af ord og menings-helheder i en større tekstlig og makrosemantisk sammenhæng for ikke at operere med for mange funktionelle og pragmatiske faktorer på én gang. Samtidig er der en pointe i at bruge løsrevne testsætninger frem for hele tekster, da seerne og lytterne ikke altid hører et program/indslag fra ende til anden, men i stedet kommer ind midt i det – enten fordi de zapper, har været optaget af noget andet undervejs, eller fordi de ikke har haft mulighed for at se eller høre det fra start.

Det har samtidig været målet at teste udtalevariationerne på et stort og repræsentativt udsnit af den danske befolkning. I Schübbert m.fl. (2012) deltog 42 odenseanske gymnasieelever, hvilket nok må antages at være et for smalt udsnit til, at man kan udlede noget generelt om udtalevariationernes effekt på ordgenkendelsen i dansk.

Vi begrænser os i testen til at undersøge almindeligt forekom-mende mindre bogstavnære udtaler, hvilket vi har defineret som én stavelsesreduktion i ubetonet stilling per ord. Mere ekstreme stavelsestab i enkeltord som f.eks. [uns'te'd] for *universitetet* indgår derfor ikke i undersøgelsen. Kritikere vil muligvis indvende, at det netop er denne type reduktion, der skaber de alvorligste forståelsesproblemer, men vi har vurderet, at det var mest dæk-kende at fokusere på almindeligt og naturligt forekommende hverdagslige reduktioner frem for mere ekstreme reduktionsfæ-nomener, som måske, måske ikke optræder mere eller mindre sjældent i medierne, og som kan være udtryk for enkelte perso-ners særegne måde at tale på. Igen er det her vigtigt at påpege, at der ikke findes noget egentligt empirisk belæg for, at ekstreme

'stavelsesreduktioner' skulle forekomme hyppigt i moderne mediedansk, men at det modsatte snarere gør sig gældende, i hvert fald i oplæst nyhedsspeak (jf. Hansen, 2012). Samtidig viser de tidligere omtalte hollandske forsøg, at også ekstremt reducerede former forstås, når de indgår i en naturlig kontekst.

Vi har samtidig valgt at undersøge, hvilken effekt vokalsammenstød har på ordgenkendelsen, når de optræder hen over ordgrænser. Dette er et kardinalpunkt i Bleses m.fl.'s (2011) hypotese om, hvorfor dansk postuleres svært at lære for børn og derfor er værd at kigge nærmere på.

Testen

Testen er designet i samarbejde med Karsten Vestergaard fra Danmarks Medie- og Journalisthøjskole som en online multiple choice-survey (Surveygizmo) med lydseksempler, der har været lagt ud på videnskab.dk's hjemmeside i efteråret 2013. Vi har testet 17 eksempelsætninger i alt (se alle testsætninger, testord, udtaler, spørgsmål og svarmuligheder sidst i artiklen), som er blevet indtalt af radiojournalist Kim Albæk: én med meget bogstavsnær udtale og én med mindre bogstavsnær.⁸ Kim Albæk er blevet bedt om at holde stemmestyrke, talehastighed, frasering og trykfordeling så konstant som muligt i alle eksempler for at sikre maksimal sammenlignelighed,⁹ og han er blevet bedt om at tale med sit naturlige midt-østjyske regionalpræg i begge versioner.

Respondenterne har først set en kort instruktionsvideo og har derefter svaret på fem spørgsmål om sig selv angående køn/ alder, bopæl, uddannelse, arbejdsforhold og medievaner. Efterfølgende har de lyttet til et klip med en af de oplæste sætninger og har samtidig fået stillet et spørgsmål, hvis korrekte svar kræver, at de har hørt og forstået betydningen af ord eller meningshelheder i testsætningen. De er desuden blevet bedt om at vurdere, om de synes, sætningen er let eller svær at forstå. Dernæst har de lyttet til en ny sætning og så fremdeles, indtil testen var slut.

Den enkelte respondent har kun hørt *én version* af sætningerne *én gang* – enten i en meget bogstavsnær eller i en mindre bogstavsnær udtale. På den måde har vi sikret, at respondenterne

ikke har hørt samme sætning flere gange eller samme sætning udtalt på to forskellige måder.

For at komme omkring alle sætninger og spørgsmål har vi bygget testen op således, at respondenterne blev sendt ud i fire forskellige grupper (A, B, C og D).

Tabel 1. Spredningen af respondenter i grupper

	Sætning 1 (+bogstavvær)	Sætning 1 (-bogstavvær)	Sætning 2 (+bogstavvær)	Sætning 2 (-bogstavvær)
Spørgsmål a	Gruppe A	Gruppe C	Gruppe C	Gruppe A
Spørgsmål b	Gruppe B	Gruppe D	Gruppe D	Gruppe B

Respondentgruppe A og B har altså hørt første sætning med meget bogstavvær udtale, og gruppe C og D har hørt den samme sætning, men med mindre bogstavvær udtale. Gruppe A og C har derefter fået stillet et spørgsmål til første meningshelhed med et testord, mens gruppe B og D er blevet spurgt om samme meningshelhed med et andet testord.

Der er dermed fire forskellige varianter af testen, hvad respondenterne ikke har vidst. Alle sætninger og svar har samtidig været randomiserede, så respondenterne ikke kunne gennemskue et mønster i testen.

Resultaterne er blevet opsamlet i en database klar til statistisk beregning.

Informanterne

Undersøgelsen indledes som nævnt med, at alle deltagere får stillet fem inklusionsspørgsmål. Svarene viser, at informanterne fordeler sig ligeligt i alle grupperne A-D, således at ingen af grupperne udviser en sammensætning af informanter, der afviger fra den samlede karakteristik, som følger her. Tallene er alle baseret på de 8.213 informanter, som har gennemført hele testen.

Fordelingen af mænd og kvinder er 50 % af hver. Ved aldersmæssigt at inddele informanterne i grupper fra 0 til 15 år og herefter med ti års intervaller op til mere end 85 år tegner sig et billede med ganske få helt unge informanter (70 personer under 16 år); i de følgende intervaller op til 55 år er der omtrent lige mange informanter i hvert ti-årsinterval (fra 1.208 til 1.693 personer i de

enkelte intervaller). Herefter daler antallet i alderen 66-75 år til 635 personer; i alderen 76-85 år til 114 personer, og der er kun ni personer i alderen over 85 år, som har deltaget i undersøgelsen. Informanternes sammensætning svarer således til baggrundsbe-folkningens; dog med undtagelse af de alleryngste, hvilket natur- ligt må følge af undersøgelsen og dens indretning.

Uddannelsesniveaet er beskrevet ved, at 7,3 % af informan-terne ud over folkeskolen har et års yderligere uddannelse eller mindre, 63,0 % har mellem et og fem års yderligere uddannelse, og 29,6 % har mere end fem års yderligere uddannelse. Infor-manternes stilling i samfundet er beskrevet ud fra spørgsmål om beskæftigelse, hvor 7,8 % er selvstændigt erhvervsdrivende, 27,2 % er privatansatte, 37,8 % er offentligt ansatte, 11,1 % er arbejds-løse, og 15,8 % modtager en eller anden form for pension eller efterløn.

Informanterne deler sig i forhold til vaner med elektroniske medier således, at 16,0 % bruger mindre end en time dagligt, 54,1 % bruger mellem en og tre timer dagligt, og 30,0 % bruger mere end tre timer dagligt på elektroniske medier.

Informanterne har fået stillet spørgsmålet om, i hvilket post-nummer de er bosat. Det gør det muligt ved senere lejlighed at gå i detaljer med, hvilke områder i Danmark der måtte have en befolkning, som aldersmæssigt, uddannelsesmæssigt, medie-vanemæssigt og beskæftigelsesmæssigt er sammensat, så den eventuelt gør sig særligt bemærket ved at forholde sig på en sær- lig måde til mediernes talesprog. Disse detaljer skal ikke præsen-teres i denne artikel, men efterlades til senere redegørelser; vi vil holde os til på regionsniveau at se på, om informanterne fordeler sig jævnt ud over Danmark svarende til baggrundsbe-folkningen. Otte informanter med postnummer 3900-3930 er bortkastet, da de bor i Grønland. Undersøgelsens informanter fordeler sig i god overensstemmelse med regionernes folketal fra 2007/2008, hvor Danmarks befolkning geografisk fordelte sig som nedenfor anført. Tallene i parentes er mønsteret, som denne undersøgel-ses informanter danner; i de firkantede parenteser ses denne undersøgelses numeriske antal informanter fordelt på regioner. Region hovedstaden 30 % (39 %) [3.175], region Sjælland 15 % (10 %) [862], region Syddanmark 22 % (23 %) [1.873], region Midtjyl-land 23 % (20 %) [1.671] og region Nordjylland 10 % (8 %) [624].

Det fremgår således, at denne undersøgelses 8.213 informanter minus de otte, som bor på Grønland, fordeler sig i god overensstemmelse med Danmarks befolkning som helhed.

Testordene

Ideelt set ville vi gerne have testet alle typer af (almindeligt forekommende) reduktioner i dansk, men dette ville hurtigt gøre testen meget omfangsrig og langvarig, hvad der kunne føre til en lav gennemførelsesprocent blandt respondenterne. I stedet har vi valgt at fokusere på fire grupper af ord og fraser, der samlet set tester schwa-assimilation, lydreduktion, r-svind, vokalsammenstød og lydlig lighed skabt af reduktion:

1. reduktion af ubetonet slutstavelse (schwa) i indholdsord
2. reduktion af ubetonet optaktsstavelse i indholdsord
3. reduktion i sammenstød mellem funktionsord og mellem funktionsord og indholdsord
4. reduktion i sammenstød mellem funktionsord og indholdsord med lydlig lighed og r-svind

Testsætninger og svarmuligheder er konstrueret ud fra en række overvejelser og kriterier: 1) Testordene er udvalgt, så der er variation mellem ordklasser, abstraktionsniveau og frekvens (baseret på ordenes forekomster i KorpusDK). 2) Ordene er hverken de første eller de sidste i sætningerne, da deltagerne kan risikere at være uopmærksomme i starten og slutningen af lydklippet. 3) Sætningerne er gjort relativt korte for at undgå, at respondenternes korttidshukommelse hindrer dem i at huske ord, de har genkendt og forstået. 4) Semantisk priming er så vidt muligt reduceret eller helt undgået.¹⁰ 5) Alle svarmuligheder giver mening i sætningen, og ingen svar er mere oplagte end andre.¹¹ 6) Svarmulighederne minder om hinanden lydligt – enten i stavelsesmønster eller kernelyd – så deltagerne ikke kan gætte ordet alene ud fra en delvis lydlig identifikation.

Resultaterne

Vi vil her præsentere undersøgelsens overordnede resultater og derefter i fire underafsnit gå i detaljer med de enkelte testkategorier. Tabel 2 viser andelen af rigtige svar i respondentgrupperne for hvert testord i de to udtalevarianter:

Tabel 2. Andelen af korrekt ordkendelse i respondentgrupperne

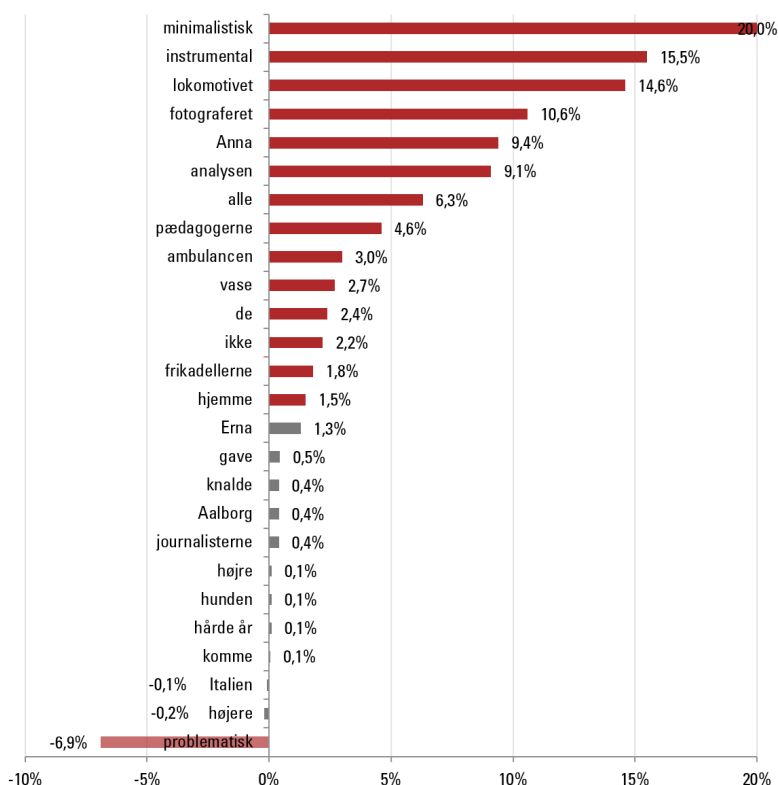
Ordgruppe 1	Meget bogstavnær		Mindre bogstavnær		Forskel i %
	Udtale	%	Udtale	%	
hund(e)n	[ˈhunʔən]	99,5	[ˈhunʔn]	99,4	0,1
knald(e)	[ˈknalə]	99,3	[ˈknal:]	98,9	0,4
komm(e)	[ˈkʌmə]	99,6	[ˈkʌm:]	99,5	0,1
gav(e)	[ˈgæ:və]	99,7	[ˈgæ:ʊ(:)]	99,2	0,5
vas(e)	[ˈvæ:sə]	92,4	[ˈvæ:s(:)]	89,7	2,7**
Ordgruppe 2					
probl(e)matisk	[pʁɔbleˈmæʔtɪsg]	90,8	[pʁɔblˈmæʔtɪsg]	97,7	6,9**
journ(a)listerne	[ʒoɲnaˈlɪsdənə]	94,2	[ʒonˈlɪsdənə]	93,8	0,4
pæd(a)gogerne	[pɛdaˈgoʔənə]	93,7	[pɛdˈgoʔənə]	89,1	4,6**
amb(u)lancen	[ambuˈlɑŋsən]	95,9	[ambˈlɑŋs(ə)n]	92,9	3,0**
frik(a)dellerne	[fɪkɛgæˈdɛlənə]	99,6	[fɪkɛgˈdɛlənə]	97,8	1,8**
an(a)lysen	[anaˈly:sən]	99,1	[anˈly:s(ə)n]	90,0	9,1**
foto(o)graferet	[fotogʁɑˈfeʔɾɛd]	99,6	[fɔdɔgʁɑˈfeʔð:]	89,0	10,6**
lok(o)motivet	[logomoˈtiʔvɛd]	98,1	[logmoˈtiʔvɛd]	83,5	14,6**
instrum(e)ntal	[ɛnsdʁumɛnˈtæʔl]	91,9	[ɛnsdʁumˈtæʔl]	76,4	15,5**
min(i)malistisk	[minimaˈlɪsdɪsg]	96,8	[minˈmaˈlɪsdɪsg]	76,8	20,0**
Ordgruppe 3					
ik(ke) al(le)	[ˈɛgəʔˈalə]	99,0	[ˈeˈgal:]	96,8	2,2**
ik(ke) al(le)	[ˈɛgəʔˈalə]	90,4	[ˈeˈgal:]	84,1	6,3**
de(er)	[diʔˈæɸ]	96,6	[di:]	94,2	2,4**
hjem(me) mens	[ˈjɛməˈmɛnʔs]	99,0	[ˈjɛmˈɛnʔs]	97,5	1,5**
(i) Italien	[iʔˈiˈtæʔljən]	99,7	[iˈtæʔljən]	99,8	0,1
hår(de) år	[ˈhɔ:ʔˈɔʔ]	99,7	[ˈhɔ:ʔ]	99,6	0,1
ov(re) i Aalborg	[ˈɔvʁɑʔˈiʔˈʌlbɔʔ]	99,6	[ˈɔ:iˈʌlbɔʔ]	99,2	0,4
Ordgruppe 4					
høj(e) oppe	[ˈhʌjɔɸɔʔˈʌbə]	98,6	[ˈhʌjɔʔˈʌb]	98,8	0,2
høj(re) og	[ˈhʌjɔʔˈɔw]	99,1	[ˈhɛjɔʔ]	99,0	0,1
hedd(er) Erna	[hɛdɔʔˈæɸna]	90,5	[hɛdɔʔˈæɸna]	89,2	1,3
hedd(er) Anna	[hɛdɔʔˈana]	94,4	[ˈhɛdɔʔˈana]	85,0	9,4**

** = signifikant forskel, $p < 0,01$

Resultaterne viser, at den bogstavnære udtale generelt set er lettest at forstå. Dog viser resultaterne samtidig, at den mindre bogstavnære udtale ikke volder problemer for størstedelen af respondenterne. Halvdelen af testordene (13 ud af 26) i 'reduceret' form genkendes af langt størstedelen af respondenterne (> 95 % korrekt ordgenkendelse i de respektive respondentgrupper). Selv det ord, der driller mest i 'reduceret' form, genkendes af flere end tre ud af fire i den respektive respondentgruppe; det drejer sig om adjektivet *instrumental* med 76,4% korrekt ordgenkendelse. Det kan derfor foreløbigt konkluderes, at selvom

den bogstavnære udtale generelt set er lettest at forstå, så er den mindre bogstavnære udtale hverken (meget) svær eller umulig at forstå for størstedelen af respondenterne.

Diagram 1 (se herunder) går i dybden med forskellen på ordgenkendelsen af den meget bogstavnære og den mindre bogstavnære udtale. Diagrammet viser den procentuelle difference på genkendelsen af ordene i de to udtalevarianter. I de tilfælde, hvor forskellen er statistisk signifikant ($p < 0,01$) – når der generaliseres fra respondentgrupperne til befolkningen som helhed – er den markeret med rødt. Plusværdier angiver, at den meget bogstavnære udtale er mest genkendt, og minusværdier, at den mindre bogstavnære udtale er mest genkendt.

Med undtagelse af ordet *problematisk* danner der sig et billede af, at den meget bogstavnære udtale er lettest at genkende. De

procentuelle forskelle er dog i flere tilfælde små (1,5 % - 5 %) og bør derfor tillægges tolkningsværdi med en vis forsigtighed.

I de næste underafsnit kigger vi nærmere på resultaterne for de fire ordkategorier, vi har undersøgt:

Første delresultat: reduktion af ubetonet slutstavelse

Ser man bort fra ordet *vase*, er der ikke er nogen signifikante forskelle på ordgenkendelsen af den meget bogstavnære og den mindre bogstavnære udtale i første ordgruppe. Den ene afvigelse, der i øvrigt volder genkendelsesproblemer i begge udtalevariable, skyldes øjensynlig, at testsætningen er syntaktisk flertydig:

(1) *På kasernen havde man købt en vase til alle i bestyrelsen, som nu er væk.*

Ledsætningen kan enten fungere som adled til "bestyrelsen" eller som adled til "vase". Ingen af svarmulighederne passer dog til, at det er bestyrelsen, som er blevet væk. Det kan kun være vasen, hvilket vil sige, at ledsætningen nødvendigvis må stå som adled til "vasen", selvom det bryder med det syntaktiske nærhedsprincip.

Resultatet indikerer, at det er lettere at gennemskue den syntaktiske flertydighed, når ordene udtales meget bogstavnært.

Ellers synes det sikkert at konkludere, at schwa-assimilation i posttoniske tryksvage stavelser ikke volder respondenterne problemer. Det er ikke overraskende, når man tager fænomenets udbredelse i dansk i betragtning (jf. Schachtenhaufen, 2013).

Andet delresultat: reduktion af ubetonet optaktsstavelse

I anden gruppe af testord genkendes otte af de ti indholdsord bedst i den meget bogstavnære version; ét ord, *problematisk*, genkendes bedst i den mindre bogstavnære form; og ét ord, *journalisterne*, udviser ingen signifikant forskel mellem de sammenlignede udtaleformer.

Testordet *problematisk* skiller sig især ud. Det er det eneste ord i den samlede test, hvor der kan aflæses en signifikant forskel til fordel for ordgenkendelsen af den mindre bogstavnære udtale [pʁobl' mæʔtʰisg].

Det kan skyldes, at optaksvokalen *problematisk* normalt reduceres til schwa i dagligdagsudtale (jf. angivelsen af standardudtalen i Den Danske Ordbog: [pɕoblə'mæʔtɪsg]) og dermed er tilbøjelig til assimilation med konsonanten [l]. Måske er vi ganske enkelt mere vant til at udtale og percipere ordet i mindre bogstav nær form. Det er dog svært endeligt at dokumentere uden nærmere undersøgelser.

I modsætning til *problematisk* er der fem andre ord, der har været markant lettere (> 5 % forskel) at genkende for respondenterne i den meget bogstavnære version: *analysen*, *fotograferet*, *lokomotivet*, *instrumental* og *minimalistisk*. Fire af dem har det fælles kendetegn, at de har tre optaktsstavelser, hvor de andre ord i gruppen til sammenligning har to. Det kan muligvis medvirke til, at det er sværere at genkende ordene. En pragmatisk forklaring virker dog umiddelbart mere oplagt, når man kigger på ordenes frekvens i moderne dansk sprogbrug.

Som påpeget i forskningsgennemgangen har vi en tendens til at 'lydreducere' ord, vi bruger hyppigt, og vi er dermed også vant til at høre og afkode dem i mindre bogstavnær form. Ord, vi sjældent bruger, udtaler vi til gengæld ofte mere distinkt, og 'reducerede' former af dem kan derfor være sværere at afkode. Det skal her understreges, at fonemerne i såvel lavfrekvente som højfrekvente ord kan være mere eller mindre tilbøjelige til lydreduktion, og at vi kun har inddraget eksempler på lydreduktion, der er naturligt forekommende i dansk. Eksempelvis vil et lavfrekvent ord som *fonetik* grundet synkope og schwa-reduktion være mere tilbøjeligt til at blive lydreduceret til [fon'tig] end [fn'tig] eller [fon'tg]. En fonetiker, der til daglig taler om fonetik, vil altså – i teorien – have lettere ved at genkende ordet bag udtalen [fon'tig] end en person, der sjældent bruger ordet. Ordet er lavfrekvent i almen sprogbrug, men indeholder i formen [fon'tig] en reduktionstype, der er hyppigt forekommende.

Blandt de testede indholdsord forekommer *instrumental*, *minimalistisk* og *lokomotiv* mindst hyppigt i KorpusDK (ordnet.dk) med henholdsvis 109, 124 og 304 forekomster – inkl. alle bøjningsformer – hvilket er et groft mål for, hvor ofte ordene bruges i moderne dansk (med afsæt i skriftlig sprogbrug i tiden omkring 1990 og 2000). Til sammenligning forekommer ordet *journalist* 5.848 gange og funktionsordet *i* 1.830.395 gange. *Fotografere* pla-

cerer sig for indholdsordenes vedkommende i et mellemfrekvent leje med 1.105 forekomster.

Derfor: Hvis nogle af respondenterne er vant til at tale og høre om *tog* og ikke *lokomotiver*, og hvis de er vant til at *tage billeder* og ikke *fotografere*, genkender de måske ikke så let de 'reducerede' former af ordene. På samme måde taler de færreste respondenter nok om *instrumental* og *minimalistisk* musik i det daglige, så når de hører ordene (i en løsrevet sætning), kan nogle måske have svært ved at genkende dem i mindre bogstavnær form. Ordnes abstraktionsniveau kan også spille ind. De konkrete testord *frikadellerne*, *pædagogerne* og *ambulancen* står lavt på abstraktionsstigen, mens *minimalistisk* og *instrumental* kræver betragtelig højere op.

Det samme gælder for det abstrakte ord *analysen*, der samtidig indgår i en særlig semantisk sammenhæng i testsætningen:

(2) Opskriften på frikadellerne blev lagt på nettet sammen med analysen af bakterieindholdet.

Koblingen mellem en frikadelleopskrift på nettet og en analyse af et bakterieindhold kan ikke forudsiges, og der er derfor ikke meget i sætningens indhold, der kan hjælpe genkendelsen på vej.

Samtidig er ordet i den indtalte, meget bogstavnære version indlejret i en sonorant- og vokalklynge, *sammen med analysen af* ['sam'man'ly:s(ə)næ], hvilket betyder, at der ikke er nogen distinkte stavelsesgrænser omkring ordet, der kan fungere som støtte for genkendelsen. Også det kan være en mulig forklaring, og den leder samtidig mod tredje og fjerde ordkategori.

Tredje delresultat: Vokalsammenstød

I den tredje kategori er der ingen signifikante forskelle at finde, når et funktionsord støder sammen med et indholdsord. Det gælder for *i Italien* ([i' i'tæʔliən] vs. [i'tæʔljən]) og for testordene i den lange vokalsekvens *hårde år ovre i Aalborg* (['hɔ:ʔ'v'ɔwʁə' i'ʔ'ʌlbɔʔ] vs. ['hɔ:ʔ'v'ɔ:i'ʔ'ʌlbɔʔ]).

Det er til gengæld lettere for respondenterne at genkende sammenstødende funktionsord som *ikke alle* (['egəʔ'ʔalə] vs. ['e'gal:]) og *de er* ([di'ʔæŋ] vs. [di:]) i den meget bogstavnære udtalevariant. Her gør der sig en mindre, men signifikant forskel gældende.

Årsagen til, at det i disse tilfælde er lettere at genkende den meget bogstavnære udtale, er muligvis, at testordene henviser til uspecifikke entiteter, fx:

Det er bekræftet, at de er alle sammen blevet hjemme, mens snestormen raser.

Stedordet "de" henviser ikke anaforsk tilbage til en gruppe konkrete personer, da testsætningen står uden kontekst.

Det er muligt, at ordgenkendelsen af den mindre bogstavnære form ville være højere, hvis referencen førte tilbage til en konkret entitet.

Fjerde delresultat: r-svind og lydlig lighed

Resultaterne fra den sidste testkategori understøtter til en vis grad, at vokalsammenstød er uproblematisk for indholdsgenkendelsen i mindre bogstavnær udtale, selv når der opstår lydlig lighed mellem ordene i mindre bogstavnære former som højere oppe ['hʌjvə'ʌb] og højre og [hʌjvɛʌ], hvor der dog tonalt i første lydstreng er to 'tryktoppe', mens der kun er én i den sidste, hvilket udgør en vigtig forskel for betydningsgenkendelsen.

Der er en interessant og signifikant undtagelse i genkendelsen af navne, der kommer til at ligne hinanden lydligt på grund af reduktion. I sætningen Skuespilleren på tredje hedder Erna, og hunden hedder Anna genkendte respondenterne navnet Erna uden problemer i både den meget bogstavnære [hɛðvə'æpnə] og den mindre bogstavnære form ['hɛðvə'æpnə]. Men udtalen af Anna havde respondenterne til gengæld sværere ved at genkende i mindre bogstavnær form ['hɛðvə'ana] end den meget bogstavnære udtale [hɛðvə'ana].

Det kan være den lydige lighed og de manglende distinkte stavelsesgrænser, der driller i den mindre bogstavnære version. Men det kan også skyldes, at respondenterne introduceres for to nye navne, der ikke kan relateres til nogen kontekst, og derfor har brug for en mere distinkt udtale for at genkende ordet. Det forklarer dog ikke, hvorfor det kun er Anna og ikke Erna, der er sværere at genkende i mindre bogstavnær form.

Til gengæld må man formode, at navnet Anna ikke er det mest hyppigt brugte til hunde i Danmark, så der er en lav semantisk forudsigelighed her. Fonetisk er der desuden den forskel, at start-

diftongen i Erna [æ̥] er længere udstrakt i tid, end startvokalen [a] er det i Anna, hvilket muligvis kan give et bedre 'cue' til genkendelse i vokallyden.

Resultaterne for den sidste testgruppe viser derudover, at *r*-reduktion i ubetonede stavelser som *højre* og *højere* ikke volder problemer for respondenterne – heller ikke, når reduktionen resulterer i lydlig lighed.

Fejlkilder

Der er mange potentielle fejlkilder forbundet med en lyd- og surveytest over internettet. Nogle respondenter kan have gættet eller svaret tilfældigt, nogle har måske haft dårlige og skrattende højtalere, og nogle er måske blevet generet af støjkilder udefra. Det er umuligt at vide, når man gennemfører en test under ukontrollerede receptionsforhold, men vi vil her plædere for, at testens store respondentmasse har udjævnet de særlige tilfælde af fejlkilder, som måtte have været aktuelle for enkelte personer eller mindre grupper. Selvom multiple choice-formen kan kritiseres for, at respondenterne kan gætte på svaret, har vi valgt den af hensyn til håndterbar databehandling af et stort antal svar, og fordi vi gerne ville have alle typer respondenter med – også dem, der ville have svært ved at stave rigtigt til svarordene, hvis man droppede svarmulighederne.

En yderligere mulig fejlkilde gælder modalitetsforholdet mellem testsætninger og svarmuligheder. Respondenterne *hører* sætningerne, men *læser* svarmulighederne, hvilket kan have været en fordel for genkendelsen af den meget bogstavnære udtale, da den lægger sig tæt op ad ordenes stavemåde. Hvis svarmulighederne var givet i lydlig form, ville genkendelsen af den mindre bogstavnære udtale muligvis have været endnu højere.

Endelig sonderer testen ikke mellem almindeligt hørende og hørehæmmede, og samtidig er de anvendte testsætninger ikke en fuldt naturalistisk gengivelse af en lyttesituation.

Konklusion

Er det sandt, at mindre bogstavnær udtale af dansk er meget svær eller umulig at forstå? Vores resultater tyder på, det er en myte. Respondenterne genkendte i høj grad de mindre bogstavnært udtalte ord og meningshelheder, der i testen blev præsenteret i meningsgivende sætninger uden kontekst.

Det må dog også konkluderes, at bogstavnær udtale generelt set er lettere at forstå end mindre bogstavnær udtale – om end forskellen i forståelse i flere tilfælde er meget lille. Vores analyser indikerer, at det især er lettere for respondenterne at genkende lavfrekvente ord, når udtalen er meget bogstavnær. Det samme synes at gælde ved højt abstraktionsniveau, semantisk uforudsigelighed, uspecifik eller 'tom' reference og introduktion af navne.

Den samlede konklusion er derfor, at journalister ikke konstant behøver at tale som en bog og kopiere lydene fra skriften, sådan som de er blevet opfordret til af kritikere og i DR's sprogpolitik. De kan dog med fordel tale mere bogstavnært, når de introducerer indholdsord, der bruges sjældent eller knap så hyppigt på dansk. På den måde sikrer de, at alle forstår, hvad der bliver sagt. Der bør også tales mere bogstavnært i de – må man formode – usædvanlige tilfælde, hvor ord siges ude af kontekst, hvor stedord ikke refererer til noget, og hvor ord står placeret i en uforudsigelig sammenhæng. Det samme gør sig gældende i indledningen til en nyhed, hvor nye referenter introduceres.

Det synes derfor oplagt, at journalisterne regulerer deres udtale efter de semantiske og pragmatiske omstændigheder i talesituationen frem for at artikulere i en meget bogstavnær stil, der hurtigt fører til en ensartet formel og krukke talestil, man ikke genfinder i resten af samfundet. På den måde kan journalister – og andre – tale et naturligt, let forståeligt og mangfoldigt dansk i medierne.

REFERENCER

Bleses, Dorthe, Hans Basbøll & Werner Vach (2011). "Is Danish difficult to acquire? Evidence from Nordic past tense studies", *Language and Cognitive Processes* 26(8), pp. 1193-1231.

- Blom, Jonas Nygaard (2010). "Public service-dansk skal rumme det hele", i: Erik Nordahl Svendsen (red.) *Public service – i praksis og i fremtiden*, Aarhus: Ajour, s. 21-45.
- Blom, Jonas Nygaard (2011). "Helt ude af diskurs – Excerpteringer af læsernes og lytternes diskursforståelse", *Synsvinkler* 43, Odense Universitetsforlag.
- Brink, Lars & Jørn Lund (1975). *Dansk Rigsmål – Lydudviklingen siden 1840 med særligt henblik paa sociolekterne i København*, København: Gyldendal.
- Bybee, Joan (2002). *Phonology and Language Use*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Davidson-Nielsen, Niels (2008). "Mumledansk i DR Drama", *Jyllands-Posten* 19.6.2008.
- DR (2009). *Sprogpolitik for DR*, København: DR.
- Ernestus, Mirjam & Harald R. Baayen (2007). "The comprehension of acoustically reduced morphologically complex words: The roles of deletion, duration and frequency of occurrence", *Proceedings of the 16th international congress of phonetic sciences*, pp. 773-776.
- Ernestus, Mirjam, Harald R. Baayen & Rob Schreuder (2002). "The Recognition of Reduced Word Forms", *Brain and Language* 81, pp. 162-173.
- Ernestus, Mirjam & Natasha Warner (2011). "Editorial: An introduction to reduced pronunciation variants", *Journal of Phonetics* 39, pp. 253-260.
- Grønnum, Nina (2003). "Why are the Danes so hard to understand?", i Henrik Galberg Jacobsen m.fl. (red.) *Take Danish – for instance*, Odense: University Press of Southern Denmark, pp. 119-130.
- Hansen, Thea Feveile Sejr (2012). *Radioavisen fra øje til øre. Et speciale om oplæsningen af Radioavisen fra 1936-2010, og om hvordan udviklingen bedømmes retorisk*, Københavns Universitet.
- Hyttel-Sørensen, Liva (2009). *Dem de andre ville lege med – En undersøgelse af børns sprogholdninger med fokus på dansk som andetsprog*, Københavnerstudier i Tosprogethed, bind 49, Københavns Universitet.
- Janse, Esther (2004). "Word perception in fast speech: Artificially time-compressed vs. naturally produced fast speech", *Speech Communication* 42, pp. 155-173.
- Janse, Esther & Mirjam Ernestus (2011). "The roles of bottom-up and top-down information in the recognition of reduced speech: Evi-

- dence from listeners with normal and impaired hearing”, *Journal of Phonetics* 39, pp. 330-343.
- Juul, Holger (2012). ”Udtaledistinkthed og stavefærdighed hos danske børn”, i *Danske Talesprog*, 12, pp. 96-109.
- Karker, Allan (1993). *Dansk i tusind år – et omrids af sprogets historie*, København: C.A. Reitzel.
- Karker, Allan (1996). *Politikens sproghistorie*, København: Politikens Forlag.
- Larsen, Julie Errboe (2010). *Udtaleudvikling i DR's radioavis – en sammenligning med det omgivende samfund på baggrund af analyser af udtaletræk i radioaviser fra 1944 til i dag*, Speciale i lingvistik. Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns Universitet.
- Lund, Jørn (2008). ”Sprogryg”, *Politiken* 12.4.2008.
- Møllerup, Jacob (2008). ”Lytter-seerredaktør: DR skal tage bedre hensyn til børnene” (interview skrevet af Jan Dohrmann) <http://presse.dr.dk/presse/Article.asp?articleID=25967> (besøgt den 14.2.2014)
- Pharao, Nicolai (2010). ”Ordrbrug og udtaleforandringer”, *NyS* 39, pp. 137-165.
- Poulsen, Ib (1988). *Radioavisens forståelighed*, København: Danmarks Radio.
- Poulsen, Ib (1992). *Uge 39: En eksperimentaluge på radioavisen*, København: Danmarks Radio.
- Ranbom, Larissa J. & Cynthia M. Connine (2007). ”Lexical representation of phonological variation in spoken word recognition”, *Journal of Memory and Language* 57, pp. 273-298
- Schachtenhaufen, Ruben (2010). ”Schwa-assimilation og stavelsesgrænser”, *NyS* 39, pp. 64-92.
- Schachtenhaufen, Ruben (2013). *Fonetisk reduktion i dansk*, ph.d.-afhandling, København: Copenhagen Business School.
- Schüppert, Anja, Nanna Haug Hilton, Charlotte Gooskens & Vincent J. van Heuven (2012a). ”Stavelsesbortfall i modern danska”, *Danske Talesprog* 12, pp. 151-182.
- Schüppert, Anja, Nanna Haug Hilton, Charlotte Gooskens & Vincent J. van Heuven (2012b). ”Syllable deletion in contemporary Danish”, i J. Heegård & P. J. Henrichsen (red.) *Speech in Action. Proceedings of the 1st SJUSK Conference on Contemporary Speech Habits*, Copenhagen Studies in Language, 42. København: Samfundslitteratur, pp. 73-97.
- Skautrup, Peter (1944-1970). *Det danske sprogs historie I-IV*, København: Gyldendal.

- Skyum-Nielsen, Peder (2008a). *Godt dansk*, Syddansk Universitetsforlag/DR.
- Skyum-Nielsen, Peder (2008b). "Gættelegen dansk", *Jyllands-Posten* 8.4.2008.
- Skyum-Nielsen, Peder (2008c). "Hva' si'r du?" (interview skrevet af Jeppe Bangsgaard), *Berlingske Tidende*, 7.4.2008.
- Skyum-Nielsen, Peder (2008d). "Bagbøvl i blomsterbedet" (interview skrevet af Anne Bech-Danielsen), *Politiken*, 1.4.2008.
- Skyum-Nielsen, Peder (2008e). "Hvem er det, der tramper på mit sprog?" (interview skrevet af Lars Henriksen), *Kristeligt Dagblad*, 11.4.2008.
- Thomsen, Ditte Bøeg (2012) "Phonetic reduction and morphosyntactic opacity: Challenges for preliterate children", i Jan Heegård og Peter Juel Henriksen (red.) *Speech in Action: Proceedings of the 1st SJUSK Conference on Contemporary Speech Habits*, København, 2012, pp. 1-28.
- Thøgersen, Jacob (2011). "Talesprog i radioavisen", *Danske Talesprog* 12.
- Thøgersen, Jacob og Heegård, Jan (2012). "'Her er pressens radioavis' – med det minimalt acceptable sjuskedansk", *Danske Talesprog*, vol. 12, pp. 62-95.
- Thøgersen, Jacob (2013). *Sproglig kvalitet i DR – en meningsmåling om sproget i DR*, København: DR/Københavns Universitet.

TESTEDE SÆTNINGER, ORD OG UDTALER

- A. reduktion af ubetonet slutstavelse (schwa) i indholdsord
1. Det var ikke tilladt at tage **hunden** ([ˈhunʔən] vs. [ˈhunʔn]) med ind i forhallen
    - a. Hvad måtte man ikke tage med ind: hunden, huen, manden, ved ikke
  2. Det nytår oplevede vi, at fyrværkeriet kom til at **knalde** ([ˈknaɫə] vs. [ˈknaɫ:]) i lang tid
    - a. Til nytår oplevede vi, fyrværkeriet kom til at: knalde, falde, knitre, ved ikke
  3. Musikeren fortalte, at han ikke kunne **komme** ([ˈkʌmə] vs. [ˈkʌm:]) til festen
    - a. Musikeren fortalte, at han ikke kunne: komme, tromme,

tomle, ved ikke

4. Udenrigsministeren var godt klar over, at den **gave** ([ˈgæ:və] vs. [ˈgæ: (:)]) ville blive meget dyr
    - a. Hvad ville blive dyrt: en gave, en have, en galla, ved ikke
  5. På kasernen havde man købt en **vase** ([ˈvæ:sə] vs. [ˈvæ:s(:)]) til alle i bestyrelsen, som nu er væk
    - a. Hvad er væk: en vase, en fustage, en base, ved ikke
- B. reduktion af ubetonet optaktsstavelse i indholdsord
1. På mødet var det problematisk ([pɹøbleˈmæʔtɪsg] vs. [pɹøblˈmæʔtɪsg]), at journalisterne (ɔɔɹnaˈlɪsd nə] vs. [ɔɔnˈlɪsd nə]) ikke havde sagt noget om ulykken
    - a. At journalisterne ikke sagde noget var: problematisk, dramatisk, provokerende, ved ikke
    - b. Hvem havde ikke sagt noget om ulykken: journalisterne, populisterne, juristerne, ved ikke
  2. Kvinden forklarede, at **pædagogerne** ([pædaˈgoʔ nə] vs. [pædˈgoʔ nə]) allerede havde ringet til politiet, inden **ambulancen** ([ambuˈlɑŋsən] vs. [ambˈlɑŋs(ə)n]) kom
    - a. Hvem havde ringet til politiet: pædagogerne, sociologerne, pædiaterne, ved ikke
    - b. Hvad kom, efter at der var ringet til politiet: ambulancen, kondolencen, assistancen, ved ikke
  3. Opskriften på **frikadellerne** ([fɹægəˈdɛl nə] vs. [fɹægˈdɛl nə]) blev lagt på nettet sammen med **analysen** ([anaˈly:sən] vs. [anˈly:s(ə)n]) af bakterieindholdet
    - a. Hvilken opskrift blev lagt på nettet: frikadellerne, karamellerne, frikasséen, ved ikke
    - b. Opskriften blev lagt på nettet sammen med: analysen, dialysen, analogien, ved ikke
  4. Tolderen havde **fotograferet** ([fotogvɑˈfeʔvøð] vs. [fodgvɑˈfeʔð:]), **lokomotivet** ([logomoˈtiʔvøð] vs. [logmoˈtiʔð]) flere gange i løbet af som-

meren

- a. Hvad var lokomotivet blevet: fotograferet, kalligraferet, folieret, ved ikke
  - b. Hvad var der på billedet: lokomotivet, regulativet, lokoførelsen, ved ikke
5. Musikken var **instrumental** ([ensdøumen'tæ'l] vs. [ensdøum:'tæ'l]) og alt for **minimalistisk** ([minima'lisdisg] vs. [min:ma'lisdisg]) til Udkantsdanmark
- a. Musikken var: instrumental, fundamental, instrueret, ved ikke
  - b. Musikken var alt for: minimalistisk, fundamentalistisk, avantgardistisk, ved ikke
- C. reduktion i sammenstød mellem funktionsord og mellem funktionsord og indholdsord
1. Det er **ikke alle** (['egø ? 'alə] vs. ['e'gal:]), der er blevet bange for ulvene i Jylland
    - a. Hvem er ikke blevet bange for ulvene: alle, mange, nogle, ved ikke
    - b. Er alle blevet bange for ulvene i Jylland: nej, ja, ved ikke
  2. Det er bekræftet, at **de er** ([di ? æp] vs. [di:]) alle sammen blevet **hjemme, mens** (['jemə 'men?s] vs. ['jem:'en?s]) snestormen raser
    - a. Hvem er blevet hjemme: de, vi, I, ved ikke
    - b. Hvor har de været, mens snestormen raser: hjemme, inde, i Jelling, ved ikke
  3. Familien havde boet i **Italien** ([i ? i'tæ'liən] vs. [i'tæ'ljən]) i ni år
    - a. Hvor havde familien boet: i Italien, i Indien, i Izmir, ved ikke
  4. De studerende havde nogle meget **hårde år ovre i Aalborg** (['hv: ? 'v ? 'dʷβA ? i ? 'Albø?] vs. ['hv: ? 'v: i ? 'Albø?])
    - a. Hvor havde de studerende nogle hårde år: i Aalborg, i Aarhus, i Aabenraa, ved ikke
    - b. Hvad havde de studerende i Aalborg: hårde år, håbløse kår, sjove år, ved ikke

D. reduktion i sammenstød mellem funktionsord og indholdsord med lydlig lighed og r-svind

1. Længere nede ad vejen svingede en bil til **højre og** ([ˈhʌjɾ ʔ ɔw] vs. [ˈh j ʌ]) blev væk
  - a. I hvilken retning kørte bilen: til højre, højere op, til højfjelds, ved ikke
2. Præsten boede **højere oppe** ([ˈhʌjɾɐ ʔ ˈʌbɔ] vs. [ˈhʌjɾ ˈʌb]) i bygningen end skolelæreren
  - a. Hvor boede præsten: højere oppe, oppe og til højre, oppe på højen, ved ikke
3. Skuespilleren på tredje **hedder Erna** ([heð ʔ ˈæɾna] vs. [heð ˈæɾna]), og hunden **hedder Anna** ([heð ʔ ˈana] vs. [ˈheð ˈana])
  - a. Hvad hedder skuespilleren: Erna, Anna, Ena, ved ikke
  - b. Hvad hedder hunden: Anna, Erna, Ena, ved ikke

NOTER

- ¹ Forskningsprojektet "Mediesproget NU" (2006-2009) ledet af Skyum-Nielsen havde til formål at undersøge problemet i dybden, men projektet nåede ikke at blive færdiggjort i den planlagte form, da Skyum-Nielsen blev dødeligt syg af kræft i slutningen af forløbet. Den tentative konklusion på udtaleproblemerne i medierne er opsummeret på vegne af Skyum-Nielsen i (Blom 2010).
- ² Og der klages fortsat. På forsiden af Ekstra Bladet 7.1.2014 kunne man læse rubrikken "HVA?" (sat op med tolv centimers store versaler) "Seerstorm efter Arvingerne: Vi kan ikke høre, hvad de mumler". Det er dog kendetegnende for de gengivne klager, at de typisk handler om baggrundsmusik/-støj, dårlig lyd og lav talevolumen snarere end om selve udtalen.
- ³ Skyum-Nielsen bruger i sine bøger, kronikker og interview en forenklet fonematisk transskription, formodentlig af hensyn til læsere, der ikke kan læse lydskrift (IPA eller Dania). Det skaber det problem, at man bliver nødt til at gætte på, hvordan ordene egentlig har været udtalt.
- ⁴ Som påpeget i (Blom 2011) lider Skyum-Nielsens eksempler under, at

de kun er gengivet skriftligt, og at de er revet ud af en sammenhæng. Få forstår (vist) eksemplerne, når de læser dem, men ikke desto mindre har Skyum-Nielsen selv forstået ordene og fraserne, da han hørte dem i deres rette sammenhæng; ellers ville han ikke selv have været i stand til at gengive, hvad de betød.

- ⁵ Udenlandske undersøgelser (Ernestus og Warner: 2011: 254) har desuden påvist, at alle samfunds- og aldersgrupper bruger 'reducerede' former, men at mænd og unge generelt har en større tilbøjelighed til at 'reducere' sammenlignet med kvinder og ældre.
- ⁶ Der er transskriberet med omfortolkning af IPA's vokallyde svarende til den, som defineres i (Grønnum 2003).
- ⁷ ʔ-symbolet er brugt til at betegne stemmelæbetilnærmelse/stemmelæbelukke. Således både om stød og om glottislukke, der skal signalere ordgrænse. Ved stød er tegnet brugt uden mellemrum før og efter; ved glottislukke, der signalerer ordgrænse, er tegnet brugt med mellemrum både før og efter.
- ⁸ Autentiske udtaleeksempler fra medierne ville have været en mere realistisk måde at gengive de faktiske udtaleforhold på, men da det er meget svært (umuligt?) at finde autentiske eksempler på en speaker, der udtaler samme meningshelheder meget bogstavnært og mindre bogstavnært i sammenlignelig kontekst, har vi fravalgt den metode.
- ⁹ Visse afvigelse har sneget sig ind, hvad der må anses for uundgåeligt, medmindre man sætter en maskine til at læse op eller laver laboratorieagtige forhold, hvad der hurtigt går ud over naturligheden i speaken.
- ¹⁰ Vi har dels randomiseret sætningernes rækkefølge fra respondent til respondent, dels undgået, at de første ord i testsætningerne har kunnet udløse mentale 'scripts', som respondenterne ville kunne bruge til at forudsige testordene længere fremme i sætningerne.
- ¹¹ Det kan diskuteres, om dette kriterium er opfyldt i alle tilfælde, da vurderingen af, hvorvidt et ord er mere eller mindre oplagt som svar i en given kontekst, afhænger af det subjektive mentale 'script', sætningen udløser.